

Р. О. Мовчан, докт. юрид. наук, професор, професор
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Кафедра конституційного, міжнародного і кримінального права
вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21000, Україна
e-mail: romanmov1984@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2074-8895

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ДОВКІЛЛЯ У ПРОЄКТІ КК УКРАЇНИ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ¹

Актуальність статті пояснюється необхідністю розв'язання невирішеного у доктрині питання про те, яким чином у проєкті нового КК має бути регламентована відповідальність за посягання на довкілля. Метою написання цієї статті є дослідження використаних у кримінальних кодексах європейських країн підходів щодо місцерозташування у системах їхніх Особливих частин норм, присвячених регламентації відповідальності за посягання на довкілля, порівняння цих підходів із варіантом, втіленим у Проєкті, а також розроблення на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення відповідних положень Проєкту. За результатами написання статті робиться висновок про необхідність виділення у Проєкті окремої книги про кримінальні правопорушення проти довкілля, до якої було б «перенесено» розміщені наразі не у «своїх» книгах розділи, присвячені кримінальним правопорушенням проти екологічної безпеки та порядку використання і захисту природних ресурсів, відповідно. Основною перевагою такого підходу називається те, що він дає можливість максимально забезпечити специфіку кримінальних правопорушень проти довкілля, а також враховує найкращі і одночасно найпоширеніші зарубіжні практики.

Ключові слова: довкілля, кримінальна відповідальність, об'єкт, природні ресурси, економіка, екологічна безпека, використання, незаконне заволодіння, здоров'я.

Постановка проблеми. Як відомо, попри розміщення у межах єдиної структурної одиниці (розд. VIII Особливої частини) Кримінального кодексу України кримінальні правопорушення (далі – КК України та к. пр., відповідно) проти довкілля насправді посягають на досить широке коло різносторонніх відносин, які, проте, об'єднує їхня «пов'язаність», власне, із довкіллям [1, с. 278]. Обрання такого підходу, насамперед, варто пояснювати структурою Особливої частини чинного КК України, яка поділена виключно за критерієм родового і не передбачає додаткової структуризації на підставі видових об'єктів к. пр.

Водночас добре відомо, що одним із основних концептуальних нововведень проєкту Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.; далі – Проєкт), робота над яким наразі активно триває, є саме зга-

¹ Ця стаття написана завдяки іменній стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук за 2022 рік.

дана в попередньому абзаці нехарактерна для Особливої частини чинного кримінального законодавства додаткова структуризація. Тому, загалом ми без подиву сприйняли інформацію про те, що розробники Проєкту фактично запровадили так звану дворівневу інтерпретацію родового об'єкта екологічних к. пр. [2]. Це знайшло вияв у запропонованому в Проєкті поділі всіх передбачених розд. VIII Особливої частини КК України к. пр. на дві окремі групи посягань – «кримінальні правопорушення проти безпеки довкілля» та «кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів».

Однак, як з теоретичної, так і з практичної (йдеться про можливість подальшого нормотворення) точок зору, найцікавішим є те, що автори Проєкту не лише «поділили» всі консолідовані у розд. VIII к. пр. на дві групи, але й розмістили відповідні розділи у різних книгах Особливої частини: якщо к. пр. проти безпеки довкілля (розд. 5.3) були поміщені до кн. 5 «Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я», то к. пр. проти порядку використання природних ресурсів (розд. 6.5) до кн. 6 «Кримінальні правопорушення проти економіки».

Але чи виправданим є такий підхід? Далі спробуємо відповісти на це питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній юридичній літературі проблематика кримінально-правової охорони довкілля ставала предметом наукових розвідок таких вчених, як О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, В. В. Локтіонова, В. К. Матвійчук, І. І. Митрофанов, Є. О. Письменський, В. П. Самокиш, Ю. А. Турлова та інших. Незважаючи на позначену доктринальну активність, вимушені констатувати, що у відповідному розрізі розглядувані питання ще не аналізувалися.

Метою цієї статті є дослідження використаних у кримінальних кодексах європейських країн підходів щодо місцезоташування у системах їхніх Особливих частин норм, присвячених регламентації відповідальності за посягання на довкілля, порівняння цих підходів із варіантом, втіленим у Проєкті, а також розроблення на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення відповідних положень Проєкту.

Виклад основного матеріалу. Попри концептуальну зміну підходу до побудови Особливої частини КК, головний принцип розміщення норм у конкретних структурних ланках Проєкту залишився незмінним: ці статті відтепер мають групуватися в розділи за ознаками не родового, а видового об'єкта кримінально-правової охорони; тоді як розділи мають групуватися в книги вже за ознаками родового об'єкта. Інакше кажучи, основний безпосередній об'єкт к. пр., передбаченого тією чи іншою статтею, має бути частиною видового об'єкта відповідної групи к. пр. (він відображений у назві розділу); видовий – родового (про нього ми дізнаємось із назви відповідної книги).

Своєю чергою, це означає необхідність кореляції між основним безпосереднім об'єктом к. пр., яке передбачене статтею, розміщеною у певному розділі, і родовим об'єктом к. пр., яким присвячена та чи інша книга. Звичайно, ці об'єкти можуть бути і найчастіше певним чином «віддалені» один від одного, що пояснюється розміщенням «між ними» ще й ланки у виді ближчого до обох видового об'єкта. Однак, вони все ж повинні мати доволі тісний зв'язок, тобто при спричиненні шкоди основному безпосередньому об'єкту одночасно має відбуватись і «видиме» порушення відносин (цінностей тощо), які охоплюються відповідним родовим об'єктом.

Водночас ми не вбачаємо підстав для віднесення к. пр. проти порядку використання і захисту природних ресурсів (розділ 6.5) загалом, так і, наприклад, таких їх різновидів, як знищення або пошкодження рослинного чи тваринного природного ресурсу, до посягань на економіку (кн. 6 Проєкту). Візьмемо, наприклад, скалічення дикого звіра, яке є наскільки «віддаленим» від економіки, як і, скажімо, нанесення тілесних ушкоджень людині, шкоду від чого також частково можна виразити за допомогою майнового еквіваленту і яке (за подібною логікою) можна вважати посяганням на економіку. Чи виправдано визнавати економічним к. пр. поширену на практиці поведінку власника земельної ділянки, який без встановленого законом дозволу знімає ґрунтовий покрив розташованих на ній земель, тобто вчиняє дії, які кваліфікуються за ст. 254 чинного КК України, а за умови ухвалення Проєкту як закону розглядатимуться або як «незаконне заволодіння» (ст. 6.5.4), або як «виснаження» природного ресурсу (ст. 6.5.7)?

На нашу думку, відповідь на поставлені (і подібні) питання має бути негативною. На зроблений висновок не може вплинути те, що кримінальна відповідальність за зазначені вище діяння пов'язується зі спричиненням ними певної (істотної чи неістотної) майнової шкоди. Адже – і про це нами вже зазначалося в деяких інших працях – остання є (має бути) лише формалізованим і найбільш об'єктивним показником шкоди, що була завдана принципово відмінним від економічних *екологічним* правовідносинам, окремі різновиди яких і є основними безпосередніми об'єктами згаданих деліктів [3; 4].

Однак, якщо не до економічного, то до якого блоку передбачених Особливою частиною Проєкту посягань (тобто книги) мали б бути віднесені к. пр. проти порядку використання і захисту природних ресурсів? Подібне питання актуальне і стосовно розміщення к. пр. проти екологічної безпеки.

Для отримання виваженої відповіді на питання про оптимальне місцезнаходження статей про к. пр. проти довкілля, які за Проєктом, як вже зазначалось, розділені на к. пр. проти безпеки довкілля і к. пр. проти порядку використання природних ресурсів, було вирішено проаналізувати іноземний досвід, у першу чергу, досвід європейських країн, в яких відповідальність за екологічні делікти регламентується (у різних формах) кримінальними кодексами. Завдяки відповідному зверненню, автором даної статті було з'ясовано, що зарубіжні парламентарії послуговуються відразу шістьма основними (не рахуючи більш дрібних) підходами щодо місцезнаходження норм про посягання, які чинним КК України розцінюються як к. пр. проти довкілля, а в Проєкті – як к. пр. про безпеку довкілля (розд. 5.3) та проти порядку використання і захисту природних ресурсів (розд. 6.5)².

У більшості проаналізованих кримінальних кодексах всі статті про к. пр. проти довкілля зосереджені у межах одного структурного підрозділу Особливої частини, а, тому, прикладів визнання розглядуваних деліктів посяганнями на різні охоронювані відносини (родовий об'єкт), тобто, розміщення таких одиниць у межах відмінних ланок вищого порядку, у цих державах знайдено не було. Попри єдність з цього питання, парламентарії згаданих країн використовують відразу чотири різних підходи щодо розташування відповідної універсальної струк-

² Надалі, якщо іншого не вимагатиме ситуація, такі делікти за замовчуванням будуть йменуватися к. пр. проти довкілля.

турної одиниці, які (підходи) багато в чому залежать від складності архітектури Особливої частини.

Зокрема, законодавцями країн, у кримінальних кодексах яких була втілена так звана «проста» (однорівнева) архітектура Особливої частини³, за основу було взято два варіанти вирішення розглядуваного питання:

– як і в побудованому за таким взірцем чинному КК України, у кримінальних кодексах деяких із таких держав (переважно вони є представниками «групи СНД» та «югославської» групи кримінального права) виділяється окремий розділ (глава), повністю присвячений регламентації відповідальності за к. пр. (злочини) проти довкілля (навколишнього природного середовища) (гл. 11 КК Латвії, гл. 22 КК Македонії, гл. IX КК Молдови, гл. 24 КК Сербії, гл. 30 КК Словенії, гл. XXIII КК Угорщини, розд. 29 КК ФРН, гл. XX КК Хорватії, розд. 25 КК Чорногорії) (умовно цей **підхід** ми будемо вважати **першим**);

– натомість у деяких інших (**другий підхід**) к. пр. проти довкілля були консолідовані в єдину структурну одиницю, у межах якої, проте, також (поруч із екологічними деліктами) були розміщені: а) загальнонебезпечні посягання (розд. VII КК Нідерландів); б) або к. пр., які спричиняють шкоду суспільству (суспільним інтересам) (гл. 21 КК Данії, гл. XIX КК Ісландії); в) або к. пр. проти охорони здоров'я (гл. XXXVIII КК Литви, гл. 23 КК Норвегії).

Водночас, варто звернути увагу на те, що якщо литовські парламентарії зосередили у відповідній главі як к. пр. проти екологічної безпеки, так і к. пр. проти порядку використання і охорони природних ресурсів, то законодавці всіх інших названих вище країн, – лише першу із вказаних груп.

Також, хотілося б підкреслити, що в цих країнах відповідні структурні одиниці найчастіше розміщуються між к. пр. проти громадської безпеки, громадського транспорту (безпеки дорожнього руху), держави, рідше – «поруч» із к. пр. у сфері незаконного обігу наркотиків або проти здоров'я людини.

Однак, раніше вже зазначалось, що при обранні структури Проекту його розробники за взірць взяли приклад іншої групи країн, в яких застосована «ускладнена» (багаторівнева) модель побудови Особливої частини, що передбачає поділ одиниць більш високого рівня (родовий об'єкт) на частини нижчого порядку (видовий об'єкт). При цьому, у країнах із такою структурою кримінального закону нормотворці також використовують два різних способи вирішення розглядуваного питання:

– парламентарії умовно першої групи країн вважають (загалом **третій підхід**), що специфіка к. пр. проти довкілля є такою, яка не дозволяє віднести (чи ж об'єднати) ці делікти до жодної іншої з виокремлених груп посягань. Зважаючи на це, в Особливих частинах кримінальних кодексів цих держав к. пр. проти довкілля присвячені окремі структурні одиниці вищого порядку, у межах яких:

1) або ж взагалі не виділяються нижчі елементи (гл. IV КК Албанії, гл. 20 КК Естонії, гл. VIII КК Чехії);

2) або ж виділяється єдина ланка з ідентичною назвою (гл. XXXVI розд. 10 КК Грузії).

³ Така архітектура передбачає поділ передбачених Особливою частиною КК структурних одиниць лише залежно від родового об'єкту к. пр.; при цьому подальший законодавчий поділ відповідних ланок на більш дрібні (залежно від видового об'єкту) вже не відбувається.

Характерно й те, що, подібно до попереднього варіанту, відповідні структурні ланки знову ж найчастіше розміщуються між к. пр. проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, безпеки руху, проти держави;

– натомість законодавці інших держав (**четвертий підхід**) вбачають підстави:

1) або ж для визнання к. пр. проти доквілля різновидом більш ширшої за змістом групи посягань – к. пр. проти безпеки (*громадської безпеки та громадського порядку*) або суспільства (*громади*), до складу яких вони і включаються (розд. 2 гл. 3 КК Туреччини). При цьому, разом із к. пр. проти доквілля у відповідній структурній одиниці знову-таки передбачається відповідальність за посягання на громадську безпеку, а також громадський спокій, здоров'я населення, безпеку руху та експлуатацію транспорту тощо;

2) або ж для об'єднання к. пр. проти доквілля та безпеки в одній структурній одиниці:

а) чи вищої ланки, у межах яких виділяються окремі елементи нижчого порядку, присвячені регламентації відповідальності за, з одного боку, к. пр. проти доквілля, а з іншого – к. пр. проти громадської безпеки (частини перша і друга гл. 6 КК Словаччини);

б) чи нижчої ланки, за умови реалізації такого варіанту відповідні к. пр. включаються до складу к. пр. проти суспільства (гл. III розд. IV КК Португалії, гл. I розд. 3 КК Сан-Марино).

Набагато рідше іноземні парламентарії віддають перевагу апробованому у Проекті підходу, коли, враховуючи деяку відмінність в об'єктах різноманітних к. пр. проти доквілля, відповідальність за їхнє вчинення передбачається нормами, які розміщені в різних структурних одиницях Особливої частини КК. При цьому і в межах такого варіанту можна виділити щонайменше два різновиди, які принципово відрізняються один від одного:

– законодавці, які сповідують умовно перший із них (а, загалом, це **п'ятий підхід**), виходять із розуміння органічної єдності всіх к. пр. проти доквілля (родовий об'єкт), яка, проте, не заважає їм усвідомлювати й те, що окремі групи таких деліктів посягають на досить різнорідні суспільні відносини (видовий об'єкт). Втілюється ж такий підхід за допомогою виділення двох послідовно розміщуваних одна за одною структурних частин (у КК із «простою» архітектурою вони є абсолютно «самосійними», а у випадку зі «складною» – включаються до єдиної ланки вищого порядку), в яких, незважаючи на їхні різні назви, фактично (змістовно) йдеться про ті ж к. пр. проти доквілля, одні з яких у Проекті розцінюються як к. пр. проти безпеки доквілля (забруднення доквілля, незаконне поводження із відходами тощо), а інші – як к. пр. проти порядку використання і захисту природних ресурсів (незаконні полювання/рибальство, рубка дерев (лісна злочинність) тощо). Враховуючи такий критерій структурування, у КК Іспанії всі посягання проти доквілля поділені на злочини проти природних ресурсів та навколишнього природного середовища (гл. III) та злочини у сфері захисту флори, фауни та домашніх тварин (гл. IV), а в КК Фінляндії – на екологічні злочини (гл. 48) та злочини у сфері природних ресурсів (гл. 48-а);

– натомість парламентарії другої групи країн до числа к. пр. проти доквілля відносять лише ті діяння, які авторами Проекту визнаються к. пр. проти екологічної безпеки (**шостий підхід**). Водночас окремі к. пр. проти порядку використання і захисту природних ресурсів визнаються посяганнями:

а) або ж на власність. У КК Польщі – це гл. XXII «Злочини проти навколишнього природного середовища» та гл. XXXV «Злочини проти власності», у межах якого, зокрема, передбачено відповідальність за вчинюване з метою привласнення вирубування дерев у лісі (ст. 290); а в КК Австрії – розд. 7 «Загальнонебезпечні діяння та злочинні діяння проти навколишнього середовища» та розд. 6 «Злочинні діяння проти чужого майна», в якому знайшлося місце таким традиційним (з точки зору чинного КК України) екологічним деліктам, як незаконні рибальство та полювання (параграфи 137–140);

б) або ж на економіку, приклад чого ми маємо змогу спостерігати у Болгарії, у КК якої такі діяння, як незаконне видобування надр, незаконна рубка лісу, знищення дерев тощо, включені до розд. II «Злочини в окремих галузях економіки» гл. 6 «Злочини проти бізнесу». Водночас, у розд. III «Злочини проти народного здоров'я та навколишнього природного середовища» гл. 11 «Загальнонебезпечні злочини» болгарські парламентарії передбачили відповідальність не лише за забруднення довкілля, порушення ветеринарних правил, незаконне поводження із відходами, а й за незаконний обіг наркотиків, виробництво небезпечних для здоров'я людини продуктів харчування, кормів для тварин тощо – тобто за діяння, подібні до тих, відповідальність за які консолідована і в межах кн. 5 Проекту «Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я».

За результатами проведеного порівняльно-правового аналізу є підстави зробити два основних висновки, які неабияк вплинули на нашу остаточну позицію з розглядуваного питання, зокрема і щодо оцінки підходу до розміщення к. пр. проти довкілля в системі Особливої частини Проекту.

По-перше, вдалося відшукати лише дві країни, особливі частини кримінальних кодексів яких передбачають виділення двох структурних одиниць, присвячених регламентації відповідальності за окремі різновиди к. пр. проти довкілля – це Іспанія та Фінляндія. Однак, навіть «розділені» у згаданих державах екологічні делікти визнаються однорідними, про що свідчить їхнє розміщення у межах розташованих одна за одною частин, які або ж є «самостійними», або ж включені до єдиної ланки вищого порядку (у КК із «простою» та «складною» архітектурою, відповідно). Жодного ж прикладу реалізованого у Проекті підходу, коли дві відповідні структурні одиниці (розд. 5.3 та розд. 6.5) розміщуються у різних ланках вищого порядку (кн. 5 та кн. 6, відповідно), автором цієї наукової статті виявлено не було.

Звичайно, тут можна згадати досвід Австрії, Болгарії та Польщі. Реагуючи на це гіпотетичне зауваження, вкотре маємо підкреслити, що, попри розміщення статей про посягання на довкілля в різних структурних одиницях, у кримінальних кодексах цих країн не виділено двох окремих ланок, присвячених саме екологічним деліктам, позаяк деякі к. пр. проти порядку використання і захисту природних ресурсів (згідно термінології Проекту) визнаються звичайними різновидами посягань на власність або економіку.

По-друге, з урахуванням викладеного ще більшої ваги набуває з'ясований факт того, що парламентарії країн, в яких усі к. пр. проти довкілля консолідовано у межах єдиного структурного елементу, найчастіше:

– або визнають їхню органічну спорідненість не з посяганнями на економіку чи охорону здоров'я, як це передбачено в Проекті, а з к. пр. проти громадської

безпеки або суспільства: а) до складу яких вони включаються (у різних формах); б) чи з якими об'єднані в єдиних частинах;

– або взагалі визнають неможливість включення/об'єднання екологічних деліктів (з урахуванням їхньої специфіки) до/з жодної (-ю) інших груп к. пр., виокремлюючи абсолютно «самостійні» підрозділи, присвячені виключно к. пр. проти довкілля. Причому це характерно як для країн зі «складною», так і з простою «архітектурою» Особливої частини КК. Водночас, зауважимо, що при такому підході відповідні структурні ланки найчастіше розміщуються поруч із статтями про к. пр. проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, безпеки руху. Хоч і опосередковано, цей факт може вважатися зайвим свідченням визнання «близькості» охоронюваних відповідними розділами (главами) правовідносин (цінностей).

Висновки і пропозиції. Синтезуючи всі попередні напрацювання, а також зважаючи на структуру Проекту, ми дійшли загального висновку про те, що питання регламентації відповідальності за к. пр. проти довкілля мало б бути вирішене в ньому (Проекті) одним із двох альтернативних шляхів (способів, варіантів).

І варіант полягає у включенні двох розміщених наразі у різних книгах розділів до єдиної структурної ланки вищого порядку, в якій йдеться не лише про екологічні, але й про інші делікти. Поглянувши на структуру Проекту, у нас майже не викликає сумнівів, що у разі втілення цього підходу статті про розглядувані к. пр. мали б бути поміщені до кн. 7 «Кримінальні правопорушення проти суспільства». На користь такого підходу свідчить не лише висвітлений вище іноземний досвід, а й розміщення саме у кн. 7 Проекту низки груп к. пр. саме проти безпеки. З урахуванням цього виглядає цілком органічним і фактично «напрошується» включення до розглядуваної структурної частини щонайменше к. пр. проти екологічної безпеки, що пояснюється не лише згадуванням у назві цієї групи деліктів про «безпеку», а й, що важливіше, набагато більше відповідає характеру їхньої антисуспільної спрямованості, аніж розміщення серед статей про к. пр. проти публічного здоров'я.

Зокрема, у цьому контексті хотілося б зауважити, що криміналізація абсолютної більшості передбачених розд. 5.3 злочинів проти екологічної безпеки (порушення правил убезпечення довкілля, забруднення довкілля тощо) пов'язується із спричиненням тяжкої шкоди довкіллю, яка в Проекті визначається як масова загибель об'єктів тваринного чи рослинного світу або радіаційного чи хімічного забруднення (п. 3 ч. 1 ст. 2.5.5). Через це виникає питання: чи є підстави визнавати, наприклад, забруднення такого об'єкту довкілля, як земля, що призвело до масової загибелі об'єктів тваринного світу (ст. 5.3.7), посяганням саме на публічне здоров'я? Вважаємо, що відповідь на це питання є негативною (подібних висновків дійшов й І. І. Митрофанов [5]). Викладене, своєю чергою, означає, що, як і в ситуації із розміщенням статей про знищення або виснаження природного ресурсу серед норм про делікти проти економіки (кн. 6), має місце невідповідність основного безпосереднього об'єкта конкретного к. пр. родовому об'єкту групи посягань, що є першим індикатором помилковості місцерозташування відповідних статей у системі Особливої частини.

Натомість вважаємо за доречне акцентувати увагу на різнобічному цільовому призначенні земель, які одночасно виконують поселенські, комунікаційні,

просторово-територіальні, екологічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, культурні та інші функції. Така багатогранність функцій, більшість з яких притаманні не лише землі, а й іншим природним ресурсам, не залишає сумнівів у тому, що забруднення таких об'єктів має, як і інші к. пр. проти довкілля, розцінюватись як посягання на суспільство загалом, тобто входить до тієї групи посягань, яким присвячена кн. 7, а не кн. 5 проєкту.

Чи не єдиними недоліками цього варіанту є те, що за умови його реалізації, по-перше, виникне певний дисбаланс між кн. 5, в якій залишиться лише два розділи, та кн. 7, яка зосередить у собі одразу одинадцять розділів, по-друге, не повною мірою враховуватиметься особливість об'єкта специфічних к. пр. проти довкілля.

І саме тому, як оптимальний, автором даної наукової статті розцінюється умовно *II варіант*, суть якого полягає у виділенні самостійної книги про к. пр. проти довкілля, до якої слід перенести розміщені наразі не у «своїх» книгах розділи, присвячені к. пр. проти екологічної безпеки та к. пр. проти порядку використання і захисту природних ресурсів, відповідно. До переваг такого підходу ми відносимо те, що він дає можливість максимально забезпечити/врахувати:

1) специфіку к. пр. проти довкілля, яка є цілком достатньою (що підтверджується домінуючим зарубіжним досвідом) для виділення окремої книги, повністю присвяченої відповідним деліктам. Зокрема, переконані, що така специфіка є не меншою за ту, що притаманна, наприклад, к. пр. проти правосуддя, яким розробники Проєкту присвятили окрему кн. 8;

2) абсолютну кореляцію між родовим (відповідна книга), видовими (два згадані розділи) та основними безпосередніми об'єктами конкретних к. пр.;

3) наступність кримінального законодавства України. Враховуючи наявність безпрецедентно великої кількості інших запропонованих у Проєкті кардинальних оновлень, робочій групі варто спробувати зберегти згадану наступність хоча б у тих небагатьох аспектах, де це можливо і де це не порушує концептуальні засади побудови нового КК. Такий крок значно «полегшить життя» як правотворчим (при оновленні кримінального законодавства), так і правозастосовним органам (при кримінально-правовій кваліфікації, організації звітності, веденні кримінально-правової статистики тощо), які «звикли» до наявності окремої самостійної структурної одиниці, в якій консолідовані статті про усі к. пр. проти довкілля;

4) найкращі й одночасно найпоширеніші зарубіжні практики, зокрема, досвід тих країн, які визнають, з одного боку, органічну єдність к. пр. проти довкілля та їхню принципову відмінність від усіх інших кримінально-правових діянь (розміщення в єдиній ланці вищого порядку), а з іншого – відмінність у характері їхньої антисуспільної спрямованості (поділ на дві частини нижчого порядку).

Список використаної літератури

1. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія; передмова докт. юрид. наук, проф., Заслуженого діяча науки і техніки України О. О. Дудорова. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 1152 с.

2. Самокиш В. П. Злочини проти довкілля: проблеми визначення родового об'єкта. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 1. С. 85–87.
3. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Земельні злочини екологічної спрямованості: від деліктів створення небезпеки до оптимальної законодавчої моделі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 120–130. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/29>.
4. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про напрями вдосконалення механізму кримінально-правової охорони довкілля (на замітку розробникам нового Кримінального кодексу України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 1. С. 92–125. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2020.13.204733>.
5. Митрофанов І. І. Кримінальні правопорушення проти довкілля за проектом Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 375–379.

References

1. Movchan, R. O. (2020). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny u sferi zemelnykh vidnosyn: zakonodavstvo, doktryna, praktyka. monograph; foreword by Dr. law Sciences, prof., Honored Worker of Science and Technology of Ukraine O. O. Dudorov. Vinnitsia : TOV «Tvory», 1152. [in Ukrainian].
2. Samokysh, V. P. (2011). Zlochyny proty dovkillia: problemy vyznachennia rodovoho ob'iekta. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*, 1, 85–87. [in Ukrainian].
3. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2020). Zemelni zlochyny ekolohichnoi spriamovanosti: vid deliktiv stvorennia nebezpeky do optymalnoi zakonodavchoi modeli. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 1, 120–130. [in Ukrainian].
4. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2020). Pro napriamy vdoskonalennia mekhanizmu kryminalno-pravovoi okhorony dovkillia (na zamitku rozrobnykam novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy). *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*, 1, 92–125. [in Ukrainian].
5. Mytrofanov, I. I. (2022). Kryminalni pravoporushennia proty dovkillia za proiekтом Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 12, 375–379. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 06.03.2023 р.

R. O. Movchan, Doctor of Law, Professor, Professor
Vasyl' Stus Donetsk National University
the Department of Constitutional, International and Criminal Law
600-year Street, 21, Vinnitsa, 21000, Ukraine
e-mail: romanmov1984@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2074-8895

REGULATIONS OF RESPONSIBILITY FOR ENVIRONMENTAL INFRINGEMENT IN THE PROJECT OF THE CRIMINAL LAW OF UKRAINE AND CRIMINAL LEGISLATION OF EUROPEAN COUNTRIES: COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Summary

The relevance of the article is explained by the need to resolve the unresolved issue in the doctrine of how liability for encroachment on the environment should be regulated in the draft of the new CC. The purpose of writing this article is to study the approaches used in the criminal codes of European countries regarding the location in the system of their special parts of norms devoted to the regulation of responsibility for encroachment on the environment, to

compare these approaches with the option embodied in the Project, as well as to develop, on this basis, scientifically based recommendations regarding improvement of the relevant provisions of the Project. A wide range of scientific methods was used during the research, in particular when proving the stated hypotheses and substantiating the conclusions, among which the following should be highlighted: comparative-legal, formal-logical, philosophical, methods of system analysis and modeling. Based on the results of writing the article, a conclusion is made about the need to allocate a separate book on criminal offenses against the environment, to which the sections devoted to criminal offenses against environmental safety and the procedure for the use and protection of natural resources, which are currently not in “their” books, would be “transferred”, respectively. The advantages of this approach are that it makes it possible to ensure the specificity of criminal offenses against the environment as much as possible; absolute correlation between generic, specific and main direct objects of specific criminal offenses included in their composition; continuity of the criminal legislation of Ukraine; and also takes into account the best foreign practices. The obtained results can be used in scientific and law-making activities, as well as in the work on further improvement of the project of the new Criminal Code.

Keywords: environment, criminal liability, object, natural resources, economy, environmental safety, use, illegal possession, health.